УКРАЇНА

ОБЛІКОВА КАРТКА

об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини

Комплекс споруд Почаївської Свято-Успенської лаври

(найменування об'єкта (пам'ятки)

вид	тип	категорія обліку
Пам'ятка архітектури	Комплекс	Національного значення

1. Датування об'єкта (пам'ятки):

XVI – поч. XX ст.

2. Адреса (місцезнаходження) об'єкта (пам'ятки):

пл. Возз'єднання, 3, м. Почаїв, Кременецький район, Тернопільська область.

3. Дати і №№ документів про взяття на державний облік, визначення категорії пам'ятки:

Постанова Ради Міністрів УРСР від 24 серпня 1963 р., № 970.
Наказ Держбуду України від 2 червня 1999 р., № 128
Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р., № 1760 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2016 р. № 626).
Пам'ятка національного значення.

4. Охоронний №

672

5. Функціональне використання:

сучасне	первісне	інші
Сакральний об'єкт	Сакральний об'єкт	До 1999 р. приміщення архієрейського будинку використовувалися як поліклініка і аптека № 42.

6. Стислий опис об'єкта (пам'ятки):

Розташування	Комплекс споруд Почаївської Свято-Успенської лаври розташований на узвишші Почаївської гори. Природні властивості гори, сформованої з південного боку у вигляді терас, були використані

	архітектором Гофманом і перетворені ним на масивний стилобат, на якому була поставлені споруди комплексу. Практично увесь ансамбль розташований у нижній частині Почаївського плато. Центральна споруда комплексу – Успенський собор розташований на захід від головного входу до монастиря. Через складні ландшафтні умови при будівництві собору була порушена традиційна орієнтація вівтарної частини храму, яка, попри традицію, звернена на північ. На північ від головного входу до монастиря розташований Троїцький собор, найбільш пізня споруда комплексу. Археологічним стилем (неоруський варіант архітектури постмодерну) храм виразно контрастує з архітектурою навколишніх споруд (Успенський собор – бароко; дзвіниця – необароко), проте завдяки зусиллям архітектора О. Щусєва, вдало увійшов у систему просторових координат комплексу. Келії монастиря розташовані у західній частині, оточуючи Успенський собор з півночі, заходу та сходу, створюючи традиційне замкнене монастирське подвір'я. Архієрейський будинок, як і весь ансамбль, розташований на крутому південному схилі Почаївського плато. Будинок розташований у південній частині монастирського комплексу, між надбрамним корпусом і Успенським собором на терасі укріпленій підпорним зовнішнім монастирським муром з ескарпами. Будівля на рельєфі, на південному схилі Почаївського плато. Надбрамний корпус слугує архітектурним акцентом ансамблю. Надбрамний корпус, як і весь ансамбль, розташований в серединній зоні за межами історичного середмістя, розпланувальна система ансамблю носить нерегулярний характер. Надбрамний корпус знаходиться на схилі Почаївського плато з південно-західної сторони. Надбрамний корпус, як і весь ансамбль, розташований у нижній частині Почаївського плато.
Характеристика об'єкта (пам'ятки)	Успенський собор – це тринавна центральнокупольна базиліка з трансептом та прямокутним об'ємом вівтарної частини. Нави перекриті півциркульними склепіннями на підпружних арках. Центральна частина собору перекрита масивною бароковою банею на восьмигранному підбаннику, увінчана високим розвинутим світловим ліхтарем. Зовнішнє оздоблення будівлі собору у вигляді півколон, спарених та поодиноких пілястр з капітелями композитного ордеру, лучкових сандриків, люкарн, декоративних ваз та ліпної рослинної орнаментики носить рокайльний характер. Ліпний декор доповнений живописними зображеннями, розташованими в круглих медальйонах на чільному фасаді та фронтонах бічних фасадів. Бічні фасади оздоблені пілястрами і фризом, що переривається вікнами. Перед головним фасадом Успенського собору знаходиться простора тераса зі сходами, під якою, нижче собору, на рівні двох поверхів, влаштовані печерні храми: преподобного Іова та преподобних Антонія та Феодосія Печерських. Печерний храм преп. Іова розташований з південного боку Почаївської гори. Печерна церква має незвикло видовжену форму, оскільки вона проходить вздовж усього південного схилу гори, і світло до неї проникає через вікна, розташовані лише з південного боку. Під Печерним храмом по схилу Почаївської гори знаходиться ще одна

	церква, яка була облаштована у 1858 р. єпископом Арсенієм з колишньої греко-католицької передпоховальної каплиці, у якій василіани відспівували померлих ченців, оскільки монастирське кладовище в ті часи було розташоване поряд, у монастирському саду. Ця церква була освячена на честь преподобних Антонія та Феодосія Печерських, котрі були духовними наставниками тих перших монахів, які оселилися в Почаївських печерах у прадавні часи. Як і Печерна церква, вона є видовжена в плані, освітлена лише з південного боку. Архітектурно-художній вираз Троїцького собору є реплікою давнього північноруського зодчества. Проста кубічна форма храму і стриманість контурів сповнені сили і величі. Храм п'ятистовпний, одноглавий, мурований з червоної цегли на цементно-вапняному розчині, нетинькований, побілений, декоративні вставки фасадів та відмостки виконані з пісковику. Храм прямокутний, розділений на три нави, кожна з яких завершена півкруглою апсидою; на заході розміщений понижений об'єм притвору з круглою вежею, сходи якої ведуть на хори. З північної сторони прибудована двоповерхова ризниця. Об'єм храму увінчує глава з цибулястим позолоченим куполом – головний композиційний акцент будівлі. Собор має три основних входи, що мають характерні декоративні елементи давньоруського стилю; входи оформлені як портали з мозаїчними панно. Келії ж розташовані в три видовжені прямокутні корпуси, що сполучені між собою та об'єднані в єдину композиційну цілісність з Успенським собором. Разом з апсидою храму будівлі утворюють внутрішнє «П»-подібне в плані подвір'я зі спорудами каплиці XVIII ст. та киворію над криницею св. Іова (XIX ст.). До південного крила келій примикає тепла церква Похвали Пресвятої Богородиці, до північного – трапезна церква св. Варвари та св. княгині Ольги. Обидва об'єми прямокутні та видовжені в плані; за формою і оздобними елементами вони повторюють витриманий у стилі рококо вистрій фасадів монастирських приміщень. Зовнішні стіни північного крила підперті потужними контрфорсами. Двосхилі дахи мають металеве покриття. Планувальна структура – коридорного типу, з одностороннім розташуванням приміщень, перекритих хрещатими склепіннями. Бічні фасади характеризуються одноманітним ритмом вікон у профільованих обрамленнях. Парадні фасади та фасади церков членовані пілястрами коринфського ордеру. Торець західного крила увінчаний розвиненим фронтоном. Інтер'єри корпусів скромні, без розписів та декоративних елементів, кожна з церков в середині розмальована. Дзвіниця цегляна, тинькована, п'ятиярусна. Нижні два яруси – прямокутні в плані, тридільні, слугують цоколем для трьох рівновеликих квадратних в плані верхніх ярусів. Споруда має складний архітектурний декор: антаблементи з розкрепованими карнизами, сегментні і розірвані фронтони, люкарни, пластично оформлені люнети, архівольти на імпостах, які обрамовують аркові прорізи. Спарені пілястри і колони корінфського ордеру посилюють вертикальний ритм споруди. На верхньому ярусі встановлені куранти. Архієрейський будинок та Надбрамний корпус ансамблю побудовані у стиді класицизму. Стосовно першого, то розташування його на

	схилі гори обумовило різну висоту його фасадів: східний фасад – триповерховий, південний – чотириповерховий, західний і північний – двоповерхові. Планування приміщень – секційне. Фасади розчленовані пілястрами іонійського ордеру, завершені артаблементом, карниз якого прикрашений модульйонами і дентикулами. Стосовно ж Надбрамного корпусу, то головний фасад пам'ятки вирішений у вигляді чотириколонного доричного портика, дворовий фасад – у вигляді глухого портика з пілястрами доричного ордера. Стилістична невідповідність надбрамного корпусу іншим спорудам лаври дещо скрадалася відносно скромними його розмірами та розташуванням у низовині.
Наявність творів мистецтва	Одним з найдавніших іконописців Почаївської Лаври був Лука Долинський. Більшість його творів, оздоблених рокайльною різьбою рамах, розташовані на стовпах центральної нави. Оточені вони овальними картушами зі сценами Старого та Нового Заповітів. Стосовно ж розміщенння, то з західного боку розташовані ікони «Зцілення прокажених», «Христос і самаритянка», «Христос і Марія Магдалина», «Христос у Марії і Марфи», «Христос прощає грішниці», «Притча про милосердного самаритянина», «Зустріч Марії з Праведною Єлизаветою». Зі східного боку розміщені «Увірування Фоми», «Зцілення розслабленого», «Зцілення сліпого», «Спокуса Ісуса Христа фарисеями». Певну мистецьку цінність мають стінописні зображення, намальовані лаврськими художниками, зі сценами чудесного зцілення за допомогою чудотворної Почаївської ікони Богородиці, які тісно пов'язані з місцевими традиціями, відтворюють місцеві типажі, тогочасний та історичний одяг українських міщан, селян, знаті, атрибути церковного та місцевого побуту. У соборі зберігається Почаївська чудотворна ікона Божої Матері, яка була подарована волинській поміщиці Ганні Гойській грецьким митрополитом Неофітом. Після чудесного зцілення брата Гойської Филипа, сліпого від народження, який молився до ікони Почаївської Богородиці, вона фундаційною грамотою від 14 листопада 1597 р. заповіла ікону церкві Успіння Пресвятої Богородиці у Почаєві, заснувавши при ній монастир. До важливих реліквій Почаївської лаври слід віднести «Портрет Миколая Потоцького» фундатора і благодійника лаври, намальований безіменним художником у XVIII ст., «Портрет Ганни Гойської» XVIII ст. Стіни галереї, що ведуть до Печерного храму, прикрашені настінним малярством кінця XIX ст., виконаним лаврськими художниками-ієродияконами Паїсієм та Анатолієм. На стелі коридорної галереї, перед входом до Печерної церкви, зображено «Богородицю – Знамення» в оточенні херувимів, на стінах – сонм святих православної церкви. Біля входу до печерного храму зображені святі X ст. (св. княгиня Ольга, перший митрополит київський Михаїл, два мученики: варяг Федір та його син Іоан); святі XI ст. (князь Володимир, святі мученики Борис і Гліб, прп. Антоній та Феодосій Печерські) і т.д. Цю галерею постатей завершує біля виходу група святих XIX ст. Стінописні зображення Печерного храму були виконані лаврськими художниками під керівництвом головного іконописця Лаври –

	ієромонаха Паїсія наприкінці 80-х рр. XIX ст. 52 сцени Страсного циклу суцільно заповнюють весь простір стін та стелі. Розписи витримані у яскравому насиченому колориті. Церква Антонія та Феодосія Печерських прикрашена настінними розписами другої пол. XIX ст. Дві композиції в орнаментальному обрамленні розміщенні на склепінні – це: «Христос Пантократор» в оточені чотирьох євангелістів та «Повернення преп. Антонія Печерського зі Святої Афонської гори». Всю західну стіну займає сюжет «Собор святих волинських угодників». Північна стіна оздоблена рядом новонамальованих ікон посереднього ремісничого виконання у масивних золочених рамах XVIII ст. При вході до церкви на стінах висять три ікони у барокових золочених рамах, ймовірно виконані Лукою Долинським, це – «Закидання камінням архідиякона Стефана», «Причастя ангелом св. Онуфрія» та «Св. Марія з Дитям та св. Анна». Над входом до церкви знаходиться ікона «Явління Богородиці пастухам на горі Почаївській» (метал, барельєф, золочення, посріблення) XVIII ст. Стосовно Троїцького собору, то тут наявні декоративні вставки з культовою символікою. Три декортивні панно порталів: південного (авт. М. Реріх) з зображенням Нерукотворного Спаса та канонізованих князів руських, західного (проект О. Щусєва) з зображенням Богородиці з Дитям в оточенні херувимів та серафимів і святими мучениками та північного. Стінопис інтер'єру виконаний за первісними ескізами у першій чверті XX ст. в техніці мінерального живопису по цементному тиньку, в модернізованому трактуванні площинних форм північноруських розписів XVI ст. В традиціях XVI ст. вирішене й освітлення храму, зокрема, велике паникадило. Оздобні елементи інтер'єру виконані пізніше, окремі ікони перенесені з інших храмів. Серед них – твори XVII ст. – ікони Христа та Богородиці. Твори мистецтва наявні й у трапезній церкві св. Варвари та св. Ольги та теплій церкві Похвали Пресвятої Богородиці. У 1870-і рр. для неї виготовили нинішній двоярусний іконостас виконаний в академічній манері. Головні композиції розписів відображають основні православні свята зимового періоду. Біля іконостасу намальовані святі угодники, уродженці Волинської землі.

7. Перелік складових:

1 Почаївська Лавра:
1.Успенський собор (з церквами Святого Іова Почаївського та Святих Антонія та Феодосія Печерських),1771-1783 рр.;
2.Троїцький собор, 1906-1912 рр.;
3. Келії Почаївської лаври (з трапезною церквою св. Варвари та княгині Ольги, церквою Похвали Богородиці), 1771-1780 рр.;
4.Архієрейський дім, 1825 р.;
5.Дзвіниця,1861-1871 рр.;
6.Надбрамний корпус, 1835 р.;
Крім того в межах монастирських мурів у комплекс входять: економічна брама, XIX ст.; каплиця на місці вівтаря колишньої церкви Святої Трійці; Ківорій XIX ст. над колодязем св. Іова; будинок друкарні, іконописної майстерні, братської лікарні з домовою церквою (тепер готель) XIX ст.; водогінна вежа, XIX ст.; будинок церковно-парафіяльної школи (тепер житловий дім), XIX ст.; південний та північний монастирські сади; господарський

двір; споруди колишнього свічного заводу; монастирські мури.

(для комплексу (ансамблю), визначного місця)

8. Ступінь схоронності:

Добрий.

9. Наявність науково-проектної документації на пам'ятку (об'єкт):

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
Немає. У процесі роббробки.			

10. Графічні матеріали й фотофіксація:

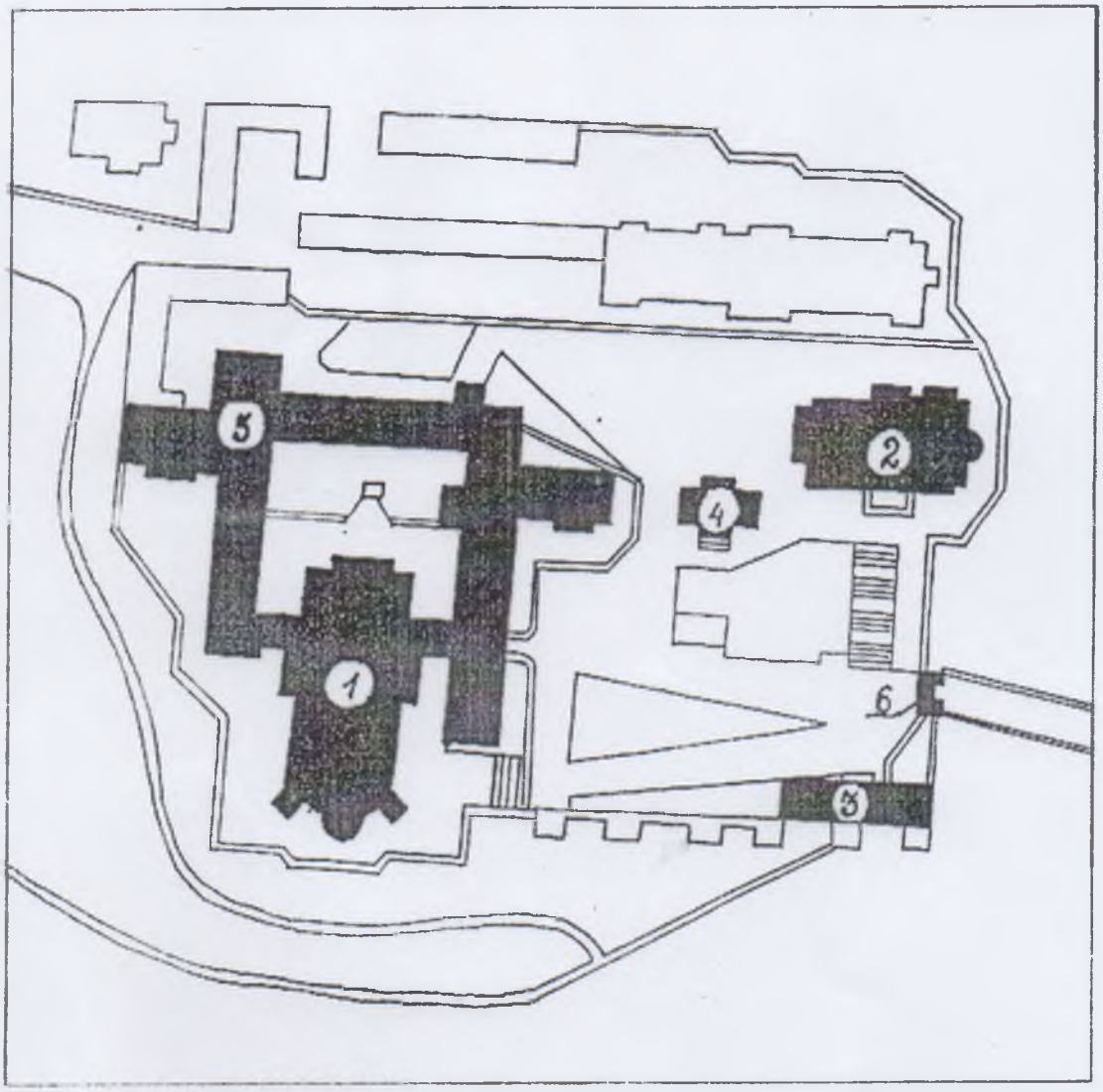
Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
Генеральний план з позначенням зон охорони	1	2003	Л. Бачинська
Обміри:			
Поверхові плани	3	2005	О. Мер'є
Креслення фасадів (у разі потреби)	3	2005	Л. Скрепко
Розрізи			
Фото загального вигляду	30	2017	О. Деревінська

Облікову картку склав:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
н.с. Кременецько-Почаївського ДІАЗу	Канд.іст.наук	В. Галішевський		10.2017 р.

«ПОГОДЖЕНО»
В.о. начальника управління культури
Тернопільської облдержадміністрації _____ **ПЕЛЕХАТИЙ Я.О.**

(найменування керівника органу охорони культурної спадщини) (підпис) (П.І.Б.)

Ситуаційна схема.

Ансамбль Почаївської Лаври. XVIII ст.

Експлікація:

1. **Успенський собор.**
2. **Троїцький собор.**
3. **Архієрейський дім.**
4. **Дзвіниця.**
5. **Монастирські келії.**
6. **Надбрамний корпус.**

Додаток 1

до Порядку обліку об´єктів культурної спадщини

АКТ

технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини
(необхідне підкреслити)

№ _____ від _____

Комплекс споруд Почаївської Свято-Успенської лаври
(найменування об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини)
Пам'ятка архітектури
(вид/види об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини)
Національного значення
(категорія об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини)
Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.1963 р. № 970
(номер і дата рішення про взяття на облік)
672
(існуючий охоронний номер (за наявності))

Ми, що нижче підписалися, начальник Управління культури Тернопільської ОДА, Шергей Григорій Платонович,
(найменування органу охорони культурної спадщини, П.І.Б., найменування посади)
з одного боку, і Микулич Вадим Володимирович, директор Кременецько-Почаївського ДІАЗу,
(П.І.Б., найменування посади)
з іншого боку (далі - користувач), склали цей Акт про те, що цього числа нами проведено огляд технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини Комплекс споруд Почаївської Свято-Успенської лаври
(найменування об'єкта (пам`ятки) культурної спадщини, охоронний номер),
що розташований в м. Почаїв Тернопільської області, пл. Возз'єднання, 3,
(місцезнаходження об'єкта (пам`ятки) культурної спадщини)
загальною площею 6988,5 кв. м,
технічна адреса вказаного об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини м. Почаїв Тернопільської області, пл. Возз'єднання, 3.

У результаті огляду об'єкта (пам`ятки) встановлено:

ТЕХНІЧНИЙ СТАН ОБ'ЄКТА (ПАМ`ЯТКИ) КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ:

1. Загальний стан об'єкта (пам`ятки) культурної спадщини - Добрий.
(коротка характеристика стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини в цілому)

2. Стан збереження:

Стосовно центральної споруди ансамблю – Успенського собору Свято-Успенської Почаївської лаври, то встановлено, що фундаменти споруди стрічкові кам'яні. Їх технічний стан добрий. Стіни та перегородки – цегляні, кам'яні у доброму технічному стані. Перекриття з цегляних склепінь та дерев'яно-балочними перегородками оштукатурені. Технічний стан задовільний. Покрівля споруди – сталева на дерев'яних конструкціях; технічний стан задовільний. Зовнішнє декоративне облицювання Успенського собору, карнизи, колони, пілястри, живопис на фасадах знаходиться в доброму стані. Дерев'яні вікна собору знаходяться в задовільному стані. Охоронна дошка відсутня.

Аналогічна ситуація й з Троїцьким собором. Стрічкові кам'яні фундаменти споруди знаходяться у доброму стані. Цегляні та кам'яні стіни та перегородки теж у доброму стані. Що ж до оштукатурених дерев'яно-балочних цегляних склепінь, то вони знаходяться у задовільному стані. Задовільний технічний стан й у сталевої по дерев'яних конструкціях покрівлі споруди. Інші пункти оцінені аналогічно з їх відповідниками з Успенського собору. Охоронна дошка наявна.

Тотожна технічна характеристика по відповідних пунктах дана й монастирським келіям Свято-Успенської Почаївської лаври. Охоронна дошка на споруді відсутня.

Стосовно Дзвіниці 1861 року (охоронний номер – 672/5-Н), то у задовільному стані знаходиться фундамент будівлі. Стіни і перегородки – цегляні, кам'яні; технічний стан добрий. Технічний стан перекриттів добрий. Задовільний стан у покрівлі об'єкта. Зовнішнє декоративне облицювання, карнизи, колони, пілястри, живопис на фасадах знаходяться в доброму стані. Охоронна дошка відсутня.

Аналогічна ситуація й з Надбрамним корпусом та Архієрейським будинком комплексу споруд Свято-Успенської Почаївської лаври. Проте на відміну від інших об'єктів ансамблю, охоронні дошки на тих будівлях були зняті.

(детальний опис вигляду, стану збереження окремих частин, конструктивних елементів об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини із зазначенням матеріалу, розміру, наявності меморіальних дощок тощо)

3. Відомості про реставраційні та інші роботи, які були проведені на об'єкті (пам'ятці) культурної спадщини (за наявності):

Ремонтно-реставраційні роботи Надбрамного корпусу (проведені Тернопільським філіалом ін-ту «Укрпроектреставрація» у 1971-1972 рр.); Обстеження стану деревини конструкцій куполу Троїцького собору (проведене ін-том «Укрпроектреставрація» у 1980 р.); Реконструктивні роботи на куполі Троїцького собору (проведені ін-том «Укрпроектреставрація» протягом 1981 – 1983 рр.); Реставрація стінопису за збереженими ескізами у Троїцькому соборі (здійснена московською реставраторською групою на чолі з М. Недовичем у 1980 – 1984 рр.); Ремонтно-реставраційні роботи по фасадах Дзвіниці (здійснені ДЦТН «Конрест» у 1997 – 1998 рр.); Ремонтно-реставраційні роботи по фасадах Архієрейського будинку (проведені ДЦТН «Конрест» у 1997 – 1998 рр.); Місцевими силами були проведені ремонтні роботи на фасаді Троїцького та Успенського соборів у 2003 р.; Ремонтно-реставраційні роботи Дзвіниці (здійснені ін-том «УкрНДІпроектреставрація» у 2007 р.)

(дата здійснення, проектна та підрядна організації, характер проведених робіт)

4. Стан території об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини: Знаходиться у доброму стані.

(площа, благоустрій, озеленення, огорожа тощо)

5. Додатки Наявні

(матеріали фотофіксації)

Представник органу охорони культурної спадщини:

Начальник Управління культури Тернопільської облдержадміністрації _____ Шергей Григорій Платонович
(підпис) (П.І.Б.)

Директор Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника _____ Микулич Вадим Володимирович
(підпис) (П.І.Б.)